

УДК 378.14.1
DOI: 10.24144/2524-0609.2021.48.235-238

Лоїк Галина Богданівна

кандидат педагогічних наук, доцент
заступник директора з навчально-виховної роботи
Львівська філія Київського університету культури і мистецтв, м. Львів, Україна
gallojik@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-5029-759X>

Вихрущ Віра Олександрівна

доктор педагогічних наук, професор,
кафедра педагогіки та соціального управління
Інститут права та психології
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна
nazarenkovira@i.ua
orcid.org/0000-0003-3469-2343

Брижак Надія Юрївна

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра теорії і методики початкової освіти
Мукачівський державний університет, м. Мукачеве, Україна
n.bruzhak@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2795-6005>

СПЕЦИФІКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Реформування освіти в Україні є необхідною умовою підготовки висококваліфікованих фахівців. Це стосується і інклюзивної освіти. Модернізація та оновлення освітньої системи України забезпечується шляхом впровадження новітніх технологій. Саме новітні технології сприяють якісній підготовці вчителів початкової школи. Особливе місце в такій підготовці займає підготовка вчителів, які спроможні працювати в інклюзивному середовищі. Проблема роботи з дітьми, які мають відхилення в фізіологічному і фізичному розвитку є актуальною. Її актуальність пояснюється тим, що в Україні народжується все більша кількість дітей з різними вадами. Цьому є багато причин, але вчителям потрібно готувати дітей до життя, до професійної реалізації. Але їх підготовка вимагає специфічних методів і засобів навчання і виховання. Тому метою дослідження є визначення ефективних шляхів якісної підготовки майбутніх учителів до роботи в інклюзивному середовищі. Для дослідження готовності майбутніх учителів до роботи в інклюзивному середовищі були використані теоретичні та емпіричні методи дослідження. Результатами дослідження є визначення специфіки підготовки вчителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі для розробки шляхів покращення такої підготовки.

Ключові слова: майбутні вчителі початкової школи; інклюзія; інклюзивна освіта; специфіка підготовки; інноваційні методи.

Вступ. Питання формування готовності майбутніх учителів до роботи в інклюзивному середовищі є актуальним і недостатньо дослідженим. Професійна підготовка вчителя до роботи в інклюзивному середовищі володіє певною специфікою. Для визначення особливостей професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до роботи в умовах інклюзивної освіти виникла потреба в успішному втіленню низки новітніх технологій, удосконаленні навчальних програм підготовки майбутніх учителів, підготовці науково-методичних комплексів, сучасних методик роботи з дітьми, які мають вади. Така необхідність обумовлена вимогами часу, оскільки в Україні на державному рівні визнається значущість підготовки вчителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі, до розроблення сучасних методів і форм навчання дітей з фізичними і розумовими вадами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній і закордонній психолого-педагогічній літературі розглянуто проблему впровадження інклюзивної освіти в навчальний процес за такими напрямками: загальнотеоретичні аспекти проблеми інклюзивної освіти (Н. Артюшенко, В. Бондар, А. Колупаєва, В. Синьов, С. Федоренко, А. Шевцов та ін.); питання психологічної готовності здорових дітей

і дітей із психофізичними порушеннями до спілкування, спільного навчання (Н. Белопольська, А. Конопльова, Т. Соловйова, Є. Стребелева, У. Ульяновка, Л. Шипіцина та ін.); особливості психолого-педагогічного супроводу в інклюзивному середовищі (С. Миронова, Н. Суховієнко); умови створення інклюзивного середовища (С. Кондратьєва, Л. Олтаржевська, Н. Суховієнко); формування професійної готовності вчителів до роботи в інклюзивному середовищі (Л. Зданевич, Т. Зубарева, М. Шереметта ін.); формування міжособистісних стосунків в інклюзивних групах (Н. Белова, Ю. Ільїна) тощо.

Мега статті. Проаналізувати специфіку підготовки майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі та визначити основні інновації такої підготовки. У дослідженні використовувалися такі **методи дослідження:** *теоретичні* – синтез, аналіз, узагальнення з метою вивчення нормативних документів, психолого-педагогічної літератури та навчально-методичних матеріалів з питань інклюзивної освіти та підготовки вчителів початкової школи, моделювання для побудови структурної моделі підготовки майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти; *емпіричні* – спостереження, бесіди, анкетування, тестування, інтерв'ю, опитування – з метою вивчення

стану підготовки майбутніх учителів до роботи в інклюзивному середовищі; *педагогічний експеримент* (констатувальний та формувальний) – для доведення ефективності педагогічних умов і структурної моделі підготовки вчителів; *методи математичної статистики* – для обробки й систематизації одержаних результатів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що проблема інклюзивної освіти є мало дослідженою. Вивчаючи означену проблему, було визначено, що професійна підготовка вчителів початкової школи володіє низкою особливостей, врахувавши які є можливість покращити якість підготовки майбутніх учителів до роботи в інклюзивному середовищі.

Інклюзивна освіта в Україні забезпечується на законодавчому рівні, що сприяє розвитку наукових досліджень проблеми. У працях науковців зазначено, що на сучасному етапі розвитку освіти все більше уваги приділяється інклюзивній освіті [3].

Розглянемо питання специфіки підготовки вчителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі. Однією з складових специфіки є сформування здатності до узагальнення. Успішність формування здатності до узагальнення та вміння вчителя визначити у дітей таку здатність є одним з показників готовності дітей засвоювати матеріал на уроках. Розвиток такої здатності починається ще в дошкільних закладах і початковій школі одержує своє продовження. Цей показник в достатній мірі проявляється під час підготовки до школи, оскільки шкільні дисципліни можна засвоїти тільки за рахунок розвинутої здатності узагальнення.

У процесі вивчення теорії і практики були з'ясовані напрями розвитку узагальнення: утворення елементарних узагальнень в ранньому дитинстві (Н. Швачкін), зв'язок узагальнень із розвитком мисленневих операцій (Л. Венгер); зв'язок узагальнень із розвитком мовлення (С. Виготський, В. Давидов); вплив діяльнісного підходу (Л. Божович, А. Леонтьєв).

Процес узагальнення відбувається за певними ступенями [6]. Виокремлюють три ступені у розвитку узагальнень у дітей раннього віку.

I ступінь – це ступінь наочних узагальнень.

II ступінь – з'являються слова-назви. На другому ступені дитина не виокремлює головних ознак від другорядних.

III ступінь – це утворення загальних понять. Дитина володіє вмінням виокремлювати постійні і загальні ознаки.

При цьому формуються розумові здібності дитини. На різних етапах цього процесу поступово виникає нова форма узагальнення - функціонально-речове утворення. На четвертому етапі з'являються функції словесних позначень в узагальненні досвіду [2].

Л. Виготський виділив три ступені узагальнення: синкрети, комплекси і поняття. Вони узгоджуються з працями вище вказаних учених [1]. Комплекс має Останній, найбільш складний етап – формування понять, що є шляхом від конкретного до абстрактного. Процес узагальнення, заснований на виділенні ознак не тільки загальних, але й суттєвих для даного явища.

Наступна ознака, що є специфічною для узагальнення – вербальна, образна та знакова репрезентація в узагальненні дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Вони уособлюють різні форми представлення інформації про об'єкт. У даному випадку проявляється наочно-образне відображення навколишньої дійсності.

Розглядаючи питання про здатність до узагаль-

нення, що впливає на мисленневий розвиток дитини, було розглянуто теорію розвивального навчання (Д. Ельконіна, В. Давидова). Це поняття є одним із провідних у сучасній дидактиці. Аналізуючи їх роль та первинність, звертаємо увагу на вторинність для розвитку особистості дитини. Т. Яновська виділяє два різні концепти, які базуються на концептуальному підході [7].

На сьогодні, в межах концептуального підходу розвивального навчання існує набір технологій (теорія розвивального навчання які різняться між собою змістом, інструментарієм, застосовуючи методикуми та метою. Зокрема: теорія розвивального навчання Д. Ельконіна та В. Давидова; технологія Л. Занкова орієнтована на загальний та цілісний розвиток особистості дитини; технологія І. Якиманської, які спрямовані на діяльнісно-практичну сферу; технологія Г. Селевко спрямована на розвиток самокерування особистості. Дослідження Л. Тигранової [4] спрямоване специфіку оволодіння узагальнюючим значенням слів.

Враховуючи специфіку формування узагальнення, можна дійти висновку, що в даному процесі значна роль відведена *операційно-знаковому підходу*. До цього підходу звертається вітчизняна дослідниця Л. Фомічова, яка стверджує: «Спочатку засвоюється предметна віднесеність слова без узагальнення його значення і без включення в мовну систему. Поступово формуються узагальнення, які пов'язані із словом і вони нерідко обумовлюють неточне розкриття значення слова» [5, с.36].

Професійна підготовка майбутніх фахівців до роботи в інклюзивному середовищі, яка пов'язана із здатністю до узагальнення, має свою особливість. Майбутній вчитель зобов'язаний враховувати інтелектуальні особливості, особливі потреби дитини, вмінні відповідно до ситуації та вад дитини підбрати методики та форми роботи, щоб сформувати здатності до узагальнення. Тому професійно-педагогічна підготовка вчителя початкової школи має бути обов'язковою спрямована таким чином, щоб орієнтуватись в враховувати те, що має бути зроблене з цього питання в дошкільному віці, що вдалося, а що ні. Це забезпечить можливість розробити індивідуальну методику роботи з дітьми.

Для визначення готовності майбутніх учителів початкової школи до формування здатності до узагальнення було проведено опитування серед студентів 4 курсу Мукачівського університету факультету початкової освіти. Їм запропонували дати відповідь на питання:

1. Суть поняття «узагальнення».
2. Перерахуйте методи формування здатності до узагальнення.
3. Які технології для формування здатності узагальнення Ви б обрали?
4. Яка роль сформованих узагальнень у розвитку мовлення і мислення.
5. Які напрями підвищення якості формування здатності узагальнення Ви пропонуєте?
6. Чи хочете Ви працювати в інклюзивних класах?

Відповіді студентів розподілились таким чином: На перше питання 83,67 % студентів дали правильну відповідь.

На друге запитання студенти перерахували від 5 до 8 методів роботи з учнями.

На третє питання більшість студентів обрали технологію І. Якиманської і Г. Селевко, пояснюючи це тим, що вони найбільш спрямовані на особистість учня.

На четверте питання повну і правильну відповідь показали 93,87% студентів.

На п'яте запитання ми одержали таку відповідь: інноваційні методи, сучасні форми (в основному ігрові).

На шосте запитання студенти подали такі відповіді: будемо працювати (75,59%); ні (12,24%), мотивуючи це тим, що їм важко буде бачити дітей з фізичними і розумовими якостями; ще не визначилися (12,17%).

Аналіз повних відповідей студентів дозволив дійти висновку, що проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи потребує доопрацювання.

Висновки. Інклюзивна освіта є одним з важливих складових освітньої системи в Україні. Студенти ще в повній мірі не готові до роботи в інклюзивному середовищі. Тому до подальших напрямів дослідження ми віднесли: удосконалення навчальних програм, розроблення сучасних методик особистісного плану, підготовка сценаріїв різнопланових ігор.

Список використаної літератури

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. М.: Лабиринт, 1996. 414 с.
2. Новоселова С.Л. О ранних этапах в формировании мышления *Дошкольное воспитание*. 1967. № 4. С.65–71.
3. Суховієнко Н.А. Проблема професійної підготовки майбутніх вихователів до діяльності в умовах інклюзивної дошкільної освіти як педагогічна проблема. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип.78(3). С.174–178.
4. Тигранова Л.И. Умственное развитие слабослышащих детей (младший школьный возраст). Москва: Педагогика, 1978. 96 с.
5. Фомічова Л.І. Розвиток інтелекту та проектування навчання (чуючі, глухі, слабочуючі дошкільники). К.: ТОВ «Міжнар. фін.агенція», 1997. 234 с.
6. Швачкин Н.Х. Экспериментальное изучение ранних обобщений ребенка. *Известия АПН РСФСР*. М.: Просвещение, 1994. 192 с.
7. Яновська Т. А. Особливості розвитку мислення молодших школярів в умовах інтегрованого навчання: автореф. дис... канд. психол. наук. Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. К., 2008. 22 с.

References

1. Vygotskij, L.S. (1996). *My`shlenie i rech* [Thinking and speaking]. Labirint. [in Russian].
2. Novoselova, S.L. (1967). O rannikh etapakh v formirovanii myshleniya [About the early stages in the formation of thinking]. *Doshkolnoe vospitanie*, 4, 65–71. [in Russian].
3. Sukhoviienko, N.A. (2017). Problema profesiinoy pihotovky maibutnikh vykhovateliv do diialnosti v umovakh inkluzivnoy doshkilnoi osvity yak pedahohichna problema [The problem of professional training of future educators to work in an inclusive preschool education as a pedagogical problem]. *Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seria Pedahohichni Nauky*, 78 (2), 174–178. [in Ukrainian].
4. Tigranova, L.I. (1978). *Umstvennoe razvitie slabosly`shshikh detej (mladshij shkol`nyj vozrast)* [Mental development of hearing impaired children (primary school age)]. *Pedagogika*. [in Russian].
5. Fomichova, L.I. (1997). Rozvytok intelektu ta proektuvannia navchannia (chuiuchi, hlukhi, slabochuiuchi doshkilnyky) [Intelligence development and learning design (hearing, deaf, hard of hearing preschoolers)]. *Mizhnar.fin.ahentsiia*. [in Ukrainian].
6. Shvachkin, N.Kh. (1994). *Eksperimentalnoe izuchenie rannikh obobshhenij rebenka* [Experimental study of early child generalizations]. *Prosveshhenie*. [in Russian].
7. Yanovska, T.A. (2008). Osoblyvosti rozvytku myslennia molodshykh shkoliariv v umovakh intehrovanoho navchannia [Features of development of thinking of junior schoolchildren in the conditions of integrated training] [Extended abstract of Unpublished Candidate dissertation]. Tsent. in-t pislidyplom. ped. osvity APN Ukrainy. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.04.2021 р.

Стаття прийнята до друку 19.04.2021 р.

Loik Halyna

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Deputy Director for Educational Work
Lviv Branch of Kyiv University of Culture and Arts, Lviv, Ukraine

Vyhrushch Vira

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Department of Pedagogy and Social Management
Institute of Law and Psychology
Lviv Polytechnic National University, Lviv, Ukraine

Bryzhak Nadiya

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Department of Theory and Methods of Primary Education
Mukachevo State University Mukachevo, Ukraine

SPECIFICS OF PREPARING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR THE PROFESSIONAL ACTIVITY IN CONDITIONS OF INCLUSIVE EDUCATION

Abstract. Education reform in Ukraine is a necessary condition for the training of highly qualified specialists. This also applies to inclusive education. Modernization and renewal of the educational system of Ukraine is provided through the introduction of new technologies. It is the latest technologies that contribute to the quality training of primary school teachers. A special place in such training is the training of teachers who are able to work in an inclusive environment. The problem of working with children with abnormalities in physiological and physical development is relevant. Its relevance is explained by the fact that in Ukraine an increasing number of children with various disabilities are born. There are many reasons for this, but teachers need to prepare children for life, for professional

realization. Their preparation requires specific methods and tools of teaching and education. Therefore, the aim of the study is to identify effective ways of quality training of future teachers to work in an inclusive environment. The following methods were used to study the readiness of future teachers to work in an inclusive environment: theoretical – synthesis, analysis, generalization; empirical - observations, conversations, questionnaires, testing, interviews, surveys, pedagogical experiment (ascertaining and formative); methods of mathematical statistics (Fisher's F-test). The results of the study are to determine the specifics of the preparation of primary school teachers to work in an inclusive environment to develop ways to improve such training. The further directions of research: improvement of educational programs, development of modern techniques of the personal plan, developing scenarios of various games.

Key words: future primary school teachers; inclusion; inclusive education; specifics of training; innovative methods.